Maria Kennerberg

Socionomprogrammet med inriktning på äldre, 210 hp

Vetenskapsteori och vetenskapliga metoder, examensarbete, 20 hp, SÄ 62, VT -12

Grundläggande nivå

Handledare: Johan von Essen

Examinator: Lars Oscarsson

Äldre finska krigsbarns behov av stöd i ålderdomen.

En kvalitativ intervjustudie

Older Finnish war children´s need for support in old age.

A qualitative study

Abstract

Denna studie behandlar ämnet åldrande finska krigsbarn. Dessa barn förflyttades i unga åldrar till Sverige på 1940- talet. Då krigets intensitet i Finland kom att växla blev dessa barn förflyttade fram och tillbaka mellan länderna med en eller ett par års intervaller. Detta påverkade av förklarliga skäl deras sociala trygghet och utveckling under resten av livet.

Syftet med denna studie har varit att ta reda på om huruvida gruppen åldrande finska krigsbarn är i behov av särskilda insatser eller särskilda kunskaper hos socialarbetare i bemötandet av denna grupp.

Studien utgår ifrån en fenomenologisk forskningsansats av induktiv karaktär. I studien genomfördes sex kvalitativa intervjuer med personer som har denna bakgrund. Resultatet av studien visar att det finns fyra gemensamma teman, språket, maten, kulturella uttrycksformer och känsla av rotlöshet. De tre första temana fungerar som ett hjälpmedel att identifiera sig med sin finska bakgrund, det fjärde temat är en följd av barndomens alla uppbrott och förflyttningar.

Förord

Först och främst vill jag tacka de intervjupersoner som ställde upp i denna studie, utan er medverkan hade detta inte varit möjligt. Tack för att ni så generöst och på ett öppenhjärtligt sätt delade med er av era erfarenheter och upplevelser!

Jag vill även tacka min handledare Johan von Essen för att du har delat med dig av din kunskap och visat mig verktygen så att jag har kunnat slutföra denna uppsats.

Jag vill avsluta med att tacka dels min studiekamrat Annelie Wijk för att du har varit ett stort stöd under arbetet med denna uppsats samt min underbara familj, Robert, Linnéa och Olivia. Tack för att ni finns och har stöttat mig i arbetet med denna uppsats!

Tyresö, 13 augusti 2012.

Innehållsförteckning

Abstract 1

Förord 2

Innehållsförteckning 3

1 Inledning 5

1.1 Problemformulering 5

1.2 Syfte 6

1.3 Frågeställning 6

1.4 Centrala begrepp 6

2. Disposition 7

3.1 Finlands krigshistoria under åren 1939- 1945 8

3.2 Barnförflyttningarna under åren 1914 – 1947 9

3.2.1 År 1914 - 1937 9

3.2.2. År 1939 – 1947 10

3.3 Tidigare forskning 12

4. Metod 15

4.1 Induktion 15

4.2 Avgränsningar 15

4. 3 Urval 15

4.4 Tillvägagångssätt 16

4.5 Bearbetning av data 17

4.6 Litteratursök 18

4.7 Etiska överväganden 18

4.8 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet 19

4.8.1 Validitet 19

4.8.2 Reliabilitet 20

4.8.3 Generaliserbarhet 20
4.9 Metodologiska komplikationer 21
5. Teoretiska utgångspunkter 22
5.1 Den sociala identitetsteorin 22
5.2 Kognitiv sociologi 23
6. Resultat 24
6.1 Beskrivning av intervjupersonerna 24
6.2 Språket 24
6.3 Maten 26
6.4 Kulturella uttrycksformer 27
6.5 Känsla av rotlöshet 28
7. Analys 31
7.1 Språket 32
7.3 Kulturella uttrycksformer 34
7.4 Känsla av rotlöshet 34
8. Slutsatser 36
9. Slutdiskussion 38
9.1 Förslag på vidare forskning 39
10. Referenser 40
Elektroniska källor 40
BILAGOR 41
Samtyckesbrev 41
Semistrukturerad intervjuguide 42

1 Inledning

Under åren 1939- 1945 skickades över 70000 finländska barn utan sina föräldrar till Sverige, Norge och Danmark för att skyddas från kriget som rasade hemma i Finland. Svenska familjer uppmandes via massmedia att öppna sina hem för finska flyktingar, främst för barn men även för deras mödrar. Svenskarnas gensvar på dessa uppmaningar var enormt, tusentals familjer anmälde sitt intresse och därmed startade barnförflyttningarna (Liikkanen, 1995). Flera av barnen skickades iväg tillsammans med sina biologiska syskon men då de skulle placeras i svenska fosterhemsfamiljer separerades de ifrån varandra utan att få någon förklaring till varför. När barnen blivit placerade i sina fosterhemsfamiljer började den tunga och många gånger svåra processen med att försöka anpassa sig i nya landet, lära sig ett helt nytt språk, lära känna familjen och vänner samt börja i svensk skola (Ortmark Almgren, 2004). För många av barnen var detta en traumatisk upplevelse och det tog tid innan de började anpassa sig till sitt nya liv samtidigt som saknaden av sina finska föräldrar och syskon var stor. I och med att krigen i Finland under dessa år kom att blossa upp och avta flera gånger om, fick det till följd att många av barnen kom att förflyttas ett flertal gånger mellan länderna. För varje gång en förflyttning kom att ske innebar det nya uppbrott och nya miljöer för barnens del (Kavén, 2003).

Då vapenvilan i Finland trädde i kraft i september 1944 startades barnens återresor tillbaka till Finland. Dessa återresor kom av olika anledningar att pågå ungefär fyra år framåt. Idag saknas det exakta uppgifter på hur många barn som till slut kom att stanna i Sverige men enligt Kavén (2003,) kom ungefär 14000- 15000 barn att stanna kvar. Av de barn som slutligen skickades tillbaka till Finland efter vapenvilan, kom flera av dem att återvända till Sverige i vuxen ålder för därefter bli kvar.

Med detta som bakgrund riktar min studie sitt fokus på den numera åldrande gruppen finska krigsbarn som är bofasta i Sverige.

1.1 Problemformulering

Under första och andra världskriget skickades över 70000 ensamkommande krigsbarn till Sverige (Lagnebro, 1994). Majoriteten av krigsbarnen kom från Finland men det kom även barn från andra länder. Barnen tvingades lämna sina biologiska familjer, sin släkt, sina vänner och sitt kontaktnät i hemlandet. I Sverige placerades de i för dem nya och okända familjer och för många av barnen innebar det att de var tvungna att lära sig ett nytt språk, lära sig en ny kultur och nya traditioner. Flera av barnen kom under krigsåren att skickas fram och tillbaka i omgångar mellan länderna (a.a.). En del av krigsbarnen blev kvar i Sverige redan vid unga år,

andra kom att senare i livet flytta tillbaka till Sverige. Gemensamt för dem är att de numera har kommit upp i den åldern att de räknas till den grupp i samhället som kallas äldre (Tornstam, 2002). Jag vill med denna uppsats ta reda på utifrån ett äldreperspektiv, hur det kan vara att åldras i Sverige som finskt krigsbarn?

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att ta reda på om huruvida gruppen åldrande finska krigsbarn är i behov av särskilda insatser eller särskilda kunskaper hos socialarbetare i bemötandet av denna grupp.

1.3 Frågeställning

Utifrån syftet har uppsatsen följande frågeställning:

- Hur är det att åldras i Sverige som finskt krigsbarn?

1.4 Centrala begrepp

Tornstam (2002) refererar *åldrande* till en" händelsekedja av förändringar eller transformationer, där varje sådan förändring eller transformation innebär en kumulativ förändring av tidigare förhållanden".

Denna definition innefattar inte en enda kedja av förändringar utan om flera olika händelsekedjor. En händelsekedja kan vara i biologiskt och medicinskt avseende, en annan i psykologisk innebörd och en tredje i social bemärkelse. De förändringar som sker inom det biologiska åldrandet innefattar att våra organismer utsätts för påfrestningar i samband med övergångar, då olika delar av organismer dör eller förändrar sin elasticitet. Inom det psykologiska området innefattar dessa övergångar att alla människor genomgår en intellektuell utveckling och genomgår olika faser i personlighetsutvecklingen. Inom det sociala området innebär övergångarna att människor förflyttas från den ena sociala positionen till den andra. När detta inträffar får vi nya roller att spela. Åldrandet är förknippat med ålderdomen och handlar enbart om förändring där tidsbegreppet är en viktig aspekt (a.a. s.25).

Finska krigsbarn enligt Nationalencyklopedin: "*Finlandsbarnen*, de ca 70000 barn upp till 14 år som evakuerades från Finland till i första hand Sverige under andra världskriget". (http://www.ne.se/finska-krigsbarn, hämtad 12.06.15).

2. Disposition

Denna studie innehåller nio kapitel.

I kapitel 1 beskrivs problemformuleringen, syftet, frågeställningen och begreppsdefinitioner.

Kapitel 3 innehåller bakgrund och tidigare forskning. Under rubriken bakgrund beskrivs Finlands krigshistoria under åren 1939 - 1945 samt barnförflyttningarna under dessa år och under rubriken tidigare forskning redogör jag för den litteratur jag har studerat i och med denna studie.

I kapitel 4 redovisas metoddelen. Här presenteras studiens metodologiska ansats, information om urval och avgränsningar för intervjuerna, tillvägagångssätt vid insamlingen av empirin samt hur materialet bearbetades. Vidare kommer en beskrivning av den litteratursökning som gjordes samt en genomgång över de etiska överväganden som tagits. Näst sist i detta kapitel förs en diskussion kring studiens validitet, reliabilitet och generaliserbarhet för att avslutas med en metoddiskussion.

I kapitel 5 redogör jag för studiens teoretiska utgångspunkt. Här redogörs de teorier som ligger till grund för studiens analysdel.

I kapitel 6 presenteras studiens resultat med tillhörande underteman. Dessa framkom i bearbetningen av det empiriska materialet.

I kapitel 7 analyseras dessa teman som resultatet baseras på. Studiens slutsatser presenteras i kapitel 8.

Slutdiskussionen och förslag till vidare forskning i kapitel 9, avslutar denna studie och baseras på syfte, frågeställningen och analysen.

3. Bakgrund

I denna del kommer jag först att beskriva Finlands krigshistoria under åren 1939- 1945. Därefter kommer en historik över hur Sverige under första världskriget och andra världskriget tog emot krigsbarn. Där kommer jag att beskriva barnförflyttningarna av de finska krigsbarnen under dessa krigsår samt vilka organisationer som organiserade och ansvarade för barnförflyttningarna. Detta för att ge läsaren en nödvändig bakgrund i vad begreppet finska krigsbarn innebär.

3.1 Finlands krigshistoria under åren 1939- 1945

I och med andra världskrigets utbrott i september 1939 och Sovjets ökade marköverta gande i området kring Finland ökade det potentiella hotet dramatiskt mot Sverige och Finland.

Finland uppmanas i oktober att sända en representant till Moskva för att diskutera ”vissa konkreta politiska frågor”. Det resulterade i att Finlands Stockholmsambassadör träffade både Stalin och utrikesminister och under mötet kräver Stalin att för Leningrads (numera St. Petersburg) säkerhet, att Finland skulle arrendera ut Hangö som militärbas i tjugo år, Finland skulle överlämna några öar i Finska viken, den finska gränsen på Karelska nästet skulle flyttas västerut, Finska befästningar på karelska nästet skulle förstöras och att Finland skulle överlämna västra delen av Fiskarhalvön vid Norra ishavet. Som kompensation skulle Finland få ett dubbelt så stort område i Fjärrkarelen. Ytterligare två förhandlingsomgångar påbörjas denna månad men positionerna var låsta (Meinander,1999).

Kriget bröt ut den 30 november 1939 då sovjetiska bomber föll över Helsingfors och andra finska städer medan den sovjetiska Röda armén gick in över den finska gränsen. Efter angreppet på Finland reagerade Nationernas förbund genom att utesluta Sovjetunionen. Den 12 mars 1940 undertecknades freden i Moskva och dagen därpå upphörde striderna. I Finland rådde nu fred och denna tid som sträcker sig mellan mars 1940 då Vinterkriget avslutades och juni 1941 då fortsättningskriget startar, går under namnet Mellanfreden.

Under våren 1940 ockuperades Norge och Danmark av Tyskland och under sommaren samma år berövade Sovjetunionen de baltiska staternas frihet. Då de nya gränserna drogs krävde Sovjetunionen, under protester från Finlands håll, att få ekonomiskt viktiga områden och den 1 september 1940 begärde man en järnvägsförbindelse till och från Hangöområdet, för att dagligen kunna transportera materiel för landkrigsföring dit (a.a.).

På morgonen den 22 juni 1941 anföll Tyskland Sovjetunionen och därmed var vänskapen mellan de två diktaturerna över. I ett radiotal basunerade Hitler att anfallet hade skett ” i förbund med sina finska kamrater” vilket den finska regeringen dementerade omgående.

Den dementin godtogs inte av Sovjetunionen som i juni lät sina bombplan släppa bomber över städerna Åbo, Helsingfors och Borgå. Finland förklarade sig nu återigen vara i krig med Sovjetunionen. Några dagar senare inledde den finska armén erövringen av bland annat Karelska näset. Man ville nu återta de områden som Finland förlorat i Moskvafreden 1940.

Vintern 1944 förklarade Sovjetunionen at man var beredd att sluta fred och Finland krävde då att landet skulle få vidmakthålla 1939 års gränser. Som svar på sitt krav fick Finland att dessa områden inte skulle tillfalla landet men att fredsförhandlingar länderna emellan var välkomnat. Regeringen godtog inte de krav som Stalin ställde bland annat att återfå 1940 års gränser och att Finland skulle betala krigsskadestånd.

Detta resulterade i att fredsavtalet länderna emellan inte skrev under förrän 1947. Ytterligare två krav ställdes och det var att de tyska trupperna och den finska armén skulle mobiliseras. Hela ställningskriget avslutades med att Röda armén i juni 1944 anföll, inom bland annat Karelska näset.

I samma månad kontaktades Tyskland av Finland med en förfrågan om militär hjälp. Senare i samma månade uppenbarade sig den tyska utrikesministern Ribbentrop i Helsingfors och krävde att om Tyskland skulle fortsätta med sitt stöd till Finland, skulle Finland i sin tur ingå i allians med Tyskland och hindra landet att sluta fred med Sovjetunionen. Moskva lämnar vid denna tidpunkt ett nytt fredserbjudande som uppfattades som en villkorslös kapitulation. Regeringen godkände dessa villkor under stor vånda och i september 1944 ställdes fientligheterna in och nu var länderna redo att inleda vapenvila med varandra. Ytterligare några veckor senare undertecknades ett vapenstilleståndsavtal, vilket kom att bli ett fredsavtal i Paris 1947 (Meinander, 1999).

3.2 Barnförflyttningarna under åren 1914 – 1947

3.2.1 År 1914 - 1937

Under första världskriget började tankarna föras i Sverige om att hjälpa krigsdrabbade barn i Europa. Sverige skickade ut inbjudan till de baltiska länderna, Tyskland, Polen, Frankrike, Österrike och Belgien (Korppi-Tommola, 2008). Alla länder utom Frankrike, Polen och Belgien accepterade inbjudan. Året efter att första världskriget officiellt avslutades tillsatte Sveriges Röda Kors ett arbetsutskott som hade ansvaret för att barnförflyttningarna blev genomförda. Utskottet vädjade till allmänheten om att öppna upp sina hem för dessa krigsdrabbade barn och många hem förklarade sig villiga att omhänderta dessa barn (Kavén 2003). Det villkor Sverige ställde var att varje land som ville skicka krigsbarn till Sverige, skulle ha en egen organisation som både valde ut vilka barn som skulle skickas samt

ansvarade för att alla barnen blev undersökta av läkare innan avfärd. Merparten av barnen kom från Tyskland och Österrike. Det var endast barn i åldrarna 9 -14 som var aktuella och majoriteten av barnen tillhörde arbetarklassen och medelklassen.

I Sverige skulle barnen i möjligaste mån placeras i familjer med motsvarande klassbakgrund. Innan varje barn skickades iväg krävdes det av läkarna att utfärda hälsointyg samt att de hade haft barnen under uppsikt i 8 dagar. På detta sätt ville man undvika att smittosamma sjukdomar följde med barnen till Sverige. Första truppen av krigsbarn anlände våren 1919 till Sverige, därefter anlände ytterligare sex barntransporter från de olika länderna

Ett problem som uppstod då barnen anlänt var att de var svårplacerade på grund av deras modersmål och hälften av dessa barn kom från Tyskland. Det var förmodligen då barnen senare skrev ner sina erfarenheter, som ordet krigsbarn (Kriegskind) användes för första gången.

Fram till år 1921 hade ungefär 17000 barn förflyttats till Sverige men nu upphörde Röda Kors- utskottet med sitt arbete. Hur många barn som stannade i Sverige för gott saknas det exakta uppgifter om. (a.a.).

3.2.2. År 1939 – 1947

Omedelbart efter den sovjetiska krigsförklaringen mot Finland påbörjades den svenska krigshjälpen till Finland.

Dåvarande svenska utrikesministern Rikard Sandelers fru, Maja Sandler var en av många svenskar som ville göra en insats för grannlandet. Maja sammankallade år 1939 olika organisationer till ett möte med representanter från bland annat hjälporganisationerna Röda Korset, Rädda Barnen, Frälsningsarmén och Sverige Lottakår deltog i. Tanken med mötet var att de gemensamt skulle bilda en samlande organisation för flyktinghjälpen, den så kallade Centrala Finlandshjälpen. (Liikkanen, 1995).

Via massmedia skickade därefter organisationen ut upprop till svenska familjer om att öppna sina hem för finska flyktingar, främst barn men även deras mödrar. Till en början tog utrikesministeriet avstånd från planerna och uppmanade sin diplomatiska representation att upplysa Sverige om att Finland var i större behov av annan slags hjälp men i motsvarande storlek.

En presskonferens anordnades där de finländska barnen inbjöds till Sverige samt meddelades att det i Sverige nu fanns ungefär 5000 hem som var beredda att ta emot de finska barnen (a.a.).

I Finland var det fortfarande ett officiellt motstånd till dessa barnförflyttningar. Flera av barnskyddsmyndigheterna uttryckte en oro för att barnens psykiska hälsa skulle kunna komma till skada samt risken för fiendens anfall var stora oavsett om barntransporterna skulle ske med tåg, flyg eller båt. (Korppi- Tommola, 2008).

När de ansvariga i Centrala Finlandshjälpen besökte general Mannerheim i dennes högkvarter, en kort tid efter presskonferensen och där och då fick hans tillstånd till att fortsätta med barnförflyttningarna, ändrade Finland sin officiella inställning och därefter ansågs barnförflyttningarna vara mer legitima (Ortmark Almgren, 2004).

I Helsingfors grundades vid samma tid organisationen Nordiska hjälpcentralen i Helsingsfors med uppgift att ansvara för barnförflyttningarna till Sverige. Organisationerna Socialminister K-A Fagerholm var en av dem som gav organisationen behövliga befogenheter samt en utredning över principerna för valet av mödrar och barn. Principerna gällde till en början att alla barn under tre år skulle skickas tillsammans med sina mödrar samt att inga barn över 12 år skulle skickas iväg. Under Fortsättningskriget upphörde den regeln då männen som var ute i kriget behövde ersättas av kvinnorna i arbetslivet varpå kvinnorna blev kvar i Finland och barnen skickades iväg ensamma (Kavén 1994).

Då riskerna för sovjetiska angrepp från bombplan och u-båtar var stora fattades beslut om att förflytta barnen även via tåg. Dessa tågresor blev ofta utsatta för bombangrepp och barnen tvingades att söka skydd i den snöiga terrängen. För att undvika detta öppnas även flygrutter upp men då fienden även uppmärksammade dessa transporter avbröts flygtransporterna och ersattes igen med tågtransporter. Under Vinterkriget sändes sammanlagt 9000 barn.

Den 13 mars 1940 tvingades den finländska regeringen att underteckna vapenstillestånd och i och med det avbröts den omedelbara evakueringshjälpen. Finland började återuppbyggas och återföring av flyktingbarnen började ske. Åter igen började tåg, båtar och flygplan fyllas med finska barn som nu skulle skickas hem till sina familjer i hemlandet.

Trots att det rådde fredstid i Finland var Finland ett land i kris. Det saknades både livsmedel och pengar i allmänhet och situationen för många finska barn var svår. (Liikkanen, 1995). Sverige fortsatte med stödåtgärder genom att bl.a. erbjuda finska barn att komma hit under sommaren och ungefär 2000 barn skickades över igen till svenska familjer. Denna gång gällde det främst barn i förskoleåldern.

När Finland 1941 åter igen drogs in i kriget förflyttades åter igen barnen till Sverige. Till en början behovsprövades de barn som plockades ut utifrån följande villkor

Med tåg och specialinredd båt transporterades barnen åter till Sverige. (Liikkanen, 1995).

För de allra sjukaste barnen var dessa båtresor alltför svåra att klara av och det resulterade i dessa barn förflyttades då med flygplan. När läget i Finland stabiliserades avbröts förflyttningarna och istället beslutades det att barnen nu skulle skickas tillbaka så att de barn som hade skolplikt kunde börja skolan i sin hemtrakt.

Dock kom nya direktiv om att endast de barn vilkas föräldrar som insisterade skulle skickas hem skulle göra det, de andra som stod färdiga i att få återvända hem fick stanna kvar i sina fosterfamiljer tills 1943 då beslut om att hemfärd skulle ske.

Ungefär 14000 barn hade hunnit skickas hem igen då Finland återigen gick ut i krig 1944 och barnen började skickas till Sverige igen. Denna gång skickades ungefär 70000 barn och det är denna masstransport som betecknas som ”världens största barnförflyttning” Majoriteten av barnen var under 10 år. Barnförflyttningskommittén upphördes 1 oktober 1948 och ungefär 15000 barn fanns kvar i Sverige ett år senare. (Kavén, 2003).

3.3 Tidigare forskning

Den litteratur jag har valt att använda mig av i denna studie har mestadels som utgångspunkt de numera åldrade finska krigsbarnens bild av dessa händelser, vilket var det fokus jag hade valt för mitt arbete. Litteraturen består av tidigare forskning kring detta ämne.
Lagnebro har i sin avhandling ”*Finska krigsbarn”* (1994) intervjuat 65 personer med finskt ursprung, boende i Västerbotten och som alla har den bakgrunden av att vara finska krigsbarn. Hennes syfte med sin undersökning har varit att få en uppfattning om och därefter en förståelse av dessa krigsbarns upplevelser i barndomen. Hon skriver att många av barnen som hade blivit skickade med gott syfte under krigstiden har vuxit upp med traumatiska minnen av allt som hände dem. Många av krigsbarnen har även gett uttryck för känslor som skuld, vilsenhet, rotlöshet och över att ha förlorat fotfästet.

Genom att jämföra sina egna upplevelser med andra krigsbarn menar Serenius (1995) i sin studie *” The silent cry – a Finnish child during World War II and 50 Years Later”* att exempelvis koncentrationssvårigheter och svårigheter att ingå i nära vänskapsrelationer är direkt kopplade till dessa barndomstrauman. Hennes forskning pekar bland annat på att många krigsbarn har under vuxenlivet burit på en önskan om att få kärlek och i många fall kompenserat detta med droger eller mat. Flera av krigsbarnen har i studien uppgett att det även funnits positiva följder med att vara krigsbarn som t.ex. att de själva upplever att de har lätt att anpassa sig till sin omgivning, oavsett var de befinner sig.

Liikkanen (1995) menar att ingen av de ansvariga i och med barnförflyttningarna, vägde i tillräcklig grad in hur barnen skulle påverkas emotionellt av att separeras från sina familjer.

Hon har intervjuat ett hundratal personer och hennes resultat pekar på att fler än hälften än idag bär på lättare eller svårare psykiska men som är orsakade av barndomsupplevelserna i och med förflyttningarna till och från Sverige. Flera av intervjupersonerna berättar att de fick i barndomen höra att de inte var önskvärda varken av sina finska eller svenska familjer och det har medfört att de senare i vuxenlivet ofta burit på känslor som osäkerhet och otrygghet. Dessa känslor resulterade i att flera av dem blev hårda och självständiga individer på grund av att de växte upp med brist på tillit till sin omgivning och på så sätt skapade en omedveten skyddsmur omkring sin egen sårbarhet. Andra blev tystlåtna och tillbakadragna och som till synes lever ett normalt liv men som under ytan bär på grava hämningar och djup otrygghet.

Flera av intervjupersonerna uppger att de har haft ett vällyckat och framgångsrikt liv som vuxen, men trots det bär många av dem på en oförklarlig skuldkänsla, en dov och konturlös ångest och de hetsar sig nästan till döds i ett behov av att visa vad de duger till (a.a. s. 124).

Riksförbundet Finska Krigsbarn har tillsammans med Sinikka Ortmark Almgren (2004) gett ut antalogin ” *Krigsbarns erinran. Snäll, lydig och tacksam*”. Den baseras på flera krigsbarns berättelser av sina minnen, upplevelser och erfarenheter samt delar av det resultat som framkom av den enkätundersökning som Riksförbundet Finska krigsförbundet skickade ut till sina medlemmar under våren 2001. Enkätundersökningen undersöker teman som till exempel nationell identitet, upplevelser av vistelsen i Sverige både i familjer och på barnhem samt återresan till hemlandet.

Pesonen et al. (2007) genomförde under åren 2001- 2004 en studie på ungefär 1700 slumpvis utvalda män och kvinnor med olika socioekonomiska bakgrunder och som alla har en gemensam nämnare; de har vuxit upp i Helsingfors under andra världskriget.

Studiens syfte var att utforska långsiktiga resultat genom att jämföra barn utifrån följande kriterier; barn som separerades från sin far på grund av dennes militärtjänstgöring och därmed inte var närvarande i barnets liv, barn som evakuerats till temporära fosterföräldrar utan sina biologiska familjer och de barn som aldrig blev separerade från sina föräldrar. Det slumpmässiga urvalet utfördes av Helsinki Birth Cohort Study och de personer som ville medverka i studien fick genomgå medicinska undersökningar samt fylla i frågeformulär med skalfrågor kring deras psykiska hälsa.

Resultaten visade att av de som hade blivit evakuerade, oavsett var de hade blivit evakuerade till, hade 20% av dem mer svåra depressiva symptom i 60-års åldern jämfört med de som aldrig hade blivit evakuerade. De som uppvisade flest depressiva symptom var de personer som hade blivit separerade i spädbarnåldern eller skolåldern jämfört med de barn som evakuerades i två till fyra års ålder. Studiens resultat pekade även på att de barn som

visade sig vara de som drabbats minst av separationerna var de barn som då var mellan fyra till sex år.

4. Metod

Backman (2008, s.59) menar att i den kvalitativa forskningen är intervju en av de vanligaste metoderna. Då syftet med uppsatsen var att få fördjupade kunskaper i om den nu åldrande gruppen finska krigsbarn behöver ett särskilt bemötande av oss socialarbetare i och med sina erfarenheter samt hur det kan vara att åldras i Sverige som finsk krigsbarn, ansåg jag den kvalitativa metoden vara relevant för denna studie. Ytterligare en anledning till att jag valde denna metod är att jag har velat få en subjektiv bild av verkligheten då innebörden av materialet är det viktiga (Backman, 2008 s.54). Den kvalitativa forskningens mål är enligt Dalen (2008, s.11) att nå insikt om fenomen som rör personer och situationer i dessa personers sociala värld. Med andra ord handlar det om att få en djupare insikt om hur människan anpassar sig till sin livssituation och för att belysa denna dimension används begreppet livsvärld. Det som eftersträvas är de specifika åsikterna och inte allmänna åsikter. (Kvale, 1997).

Inför intervjuerna utformade jag en semistrukturerad intervjuguide som för ändamålet är att föredra då den tillåter flexibilitet. Vidare tillåter den även följdfrågor baserade på intervjupersonernas svar. Att använda sig av en semistrukturerad intervjuguide ger också möjlighet till avgränsning under intervjuerna för att lättare kunna behålla studiens fokus (a.a.).

4.1 Induktion

I denna studie har jag valt en induktiv ansats med semistrukturerade kvalitativa intervjuer. Ett induktivt angreppssätt innebär enligt Dalen (2008, s.50) att det är intervjupersonernas egna perspektiv och uppfattningar som bildar analysens utgångspunkt. Larsen (2009) beskriver att genom att utgå från ett induktiva angreppssätt har man oftast en något oklar frågeställning och önskar inte undersöka teoriers hållbarhet genom hypotesprövning utan angreppssättet syftar till att få en helhetsförståelse av ämnet. Vid induktion kan man uppnå större eller mindre sannolikhet, verifiering, men man kan aldrig uppnå hundraprocentig visshet. (Thurén, 2007).

4.2 Avgränsningar

Studien avgränsas till att gälla den numera åldrande gruppen finska krigsbarn och just hur det är att vara åldrande med den bakgrunden. För att få ett relevant svar på uppsatsens frågeställning har jag valt att i möjligaste mån fokusera på gruppen och inte på individen.

4. 3 Urval

För att få kontakt med lämpliga intervjupersoner, kontaktade jag per telefon och via e-post, frivilligorganisationen RFKs, *Riksförbundet Finska Krigsbarn*, lokalförening i Stockholm,

finska församlingen i Stockholm, Tyresö församling samt Farsta församling. Mina kontakter på organisationen och församlingarna agerade som s.k. portvakt eller *gatekeepers*. En portvakt är enligt Dalen (2008) aktörer med kontroll över åtkomstvägarna. Andra personer som kom att agera portvakter var en före detta arbetskollega och bekanta som kände till lämpliga intervjupersoner och som hjälpte mig att komma i kontakt med dem antingen per telefon eller via e-post. En av intervjupersonerna i denna studie kom med genom snöbollsmetoden (Bryman, 2009, s.115-117.). Denna form av urval är en blandning av bekvämlighets urval eller kedjeurval och att använda sig av denna metod innebär enligt Larsen (2009, s.78.) att ”forskaren tar kontakt med personer som han eller hon antar har goda kunskaper om det aktuella ämnet. Dessa personer kan i sin tur tipsa om andra personer som det kan vara värt att prata med”. Sohlberg & Sohlberg (2009, s.135) skriver att genom att använda sig av denna avgränsning blir inte urvalet representativt eller går att generalisera i statistisk mening.

Jag är väl medveten om att det bor äldre personer med bakgrund av att vara finska krigsbarn på andra orter i Sverige än i Stockholm men då jag utifrån de angivna tidsramarna har jag valt de personer som är boende inom Stockholmsområdet och som först anmälde sitt intresse till att vilja medverka. Trots stor hjälp av mina portvakter med att kontakta eventuella intervjupersoner visade det sig vara svårt att få tag i män med denna bakgrund som ville delta. Mot bakgrund av detta är alla mina intervjupersoner kvinnor i åldrarna 70 – 79 år.

4.4 Tillvägagångssätt

Då jag hade kontakt med varje intervjuperson innan intervjun, bad jag denne bestämma om vart intervjun skulle äga rum. För mig var det av stor vikt att varje intervjuperson fick vara på den plats där man kände trygghet. Detta resulterade i att intervjuerna genomfördes i hemmiljö, på kafé och i Ersta- Sköndal högskolas lokaler. En av intervjupersonerna hade svårt att träffas på grund av tidsbrist vilket resulterade i att den intervjun genomfördes via telefon. Hon ville ta del av intervjuguiden i förväg och jag skickade då över min intervjuguide till henne. Vi hade bokat telefonintervjun ett par dagar och innan den ägde rum, besvarade hon många av mina frågor vi e-post och när vi sedan pratade med varandra fyllde hon på med mer information. Under den intervjun användes ingen diktafon men jag förde anteckningar under intervjun.

Vid varje intervjutillfälle började jag med att informera intervjupersonen om vem jag var, var jag kom ifrån, vad syftet var med denna intervju och uppsats var samt och att jag önskade få

göra en ljudupptagning med en diktafon. Jag ansvarade även för att det samtyckesformulär jag hade tagit med mig blev ifyllt.

Intervjuerna tog mellan 55 – 90 minuter och som mall att gå efter, har jag använt mig av min intervjuguide. Intervjupersonerna berättade fritt och besvarade ofta frågorna innan jag hann ställa dem. Intervjupersonerna har varit öppenhjärtliga med sin berättelse och både skratt och gråt har förekommit under intervjuerna.

I och med att jag har använt mig av semistrukturerade intervjuer vilket innebär en öppenhet för intervjupersonernas egna berättelser samt mina följdfrågor, överensstämmer inte bilden av vilka frågor som ställdes i intervjuguiden. Kvale (1997) beskriver vikten av att intervjuaren lyssnar både till de direkt uttalade beskrivningarna samt innebörden av dessa och vad som sägs mellan raderna. För att intervjuaren ska få en omdelbar bekräftelse på att tolkningen av det som sagt är riktig kan denne ”sända tillbaka” meningen till intervjupersonen igen. Jag ville vara säker på att jag hade uppfattat mina intervjupersoner rätt, vilket innebar att jag sände ibland tillbaka meningar.

Direkt efter varje intervju skrev jag ner en sammanfattning byggd på berättade händelser och mina tankar om allt som hade sagts. Intervjuerna transkriberades därefter och jag har försökt att skriva ner det som sades så ordagrant som möjligt, även vad gällande talspråk och pauser.

4.5 Bearbetning av data

Denna studie utgår från ett induktivt angreppssätt. Det innebär enligt Thuren (2007) att härleda slutsatser från empiriska erfarenheter. Jag har valt att göra min analys utifrån det fenomenologiska förhållningssättet. Detta förhållningssätt omfattar enligt Kvale (1997, s.55) öppen beskrivning, väsensskådande och fenomenologisk reduktion. En öppen beskrivning innebär en direktbeskrivning av upplevelsen utan hänsyn tagen till upplevelsens ursprung eller orsak. I väsensskådandet går man över från att beskriva enskilda fenomen till att söka efter deras gemensamma väsen och i den fenomenologiska reduktionen fälls inget omdöme om existensen eller icke-existensen av en upplevelses innehåll (a.a.). Då ett fenomen är något som framträder eller visar sig vill fenomenologin beskriva det som visar sig *som* det visar sig (Carlshamre, 1996). Då jag har valt att fokusera på vad mina intervjupersoner verkligen berättar och för att inte riskera att mina förutfattade meningar ska riskera påverka min analys faller det sig för naturligt att utgå ifrån det fenomenologiska förhållningssättet.

Efter varje intervju transkriberades all data som framkommit. Jag valde att återge intervjuerna ordagrant med upprepningar, pauser och utfyllnadsljud. Intervjumaterialet har

initialt lästs flera gånger i sin helhet för att skapa en öppen beskrivning av materialet. Nästa steg var att kategorisera de gemensamma väsen som framkom i innehållet. Dessa väsen, eller teman som jag valt att benämna dem, var mer eller mindre centrala hos alla informanter. Dessa teman har jag valt att kalla språket, maten, kulturella uttrycksformer och känsla av rotlöshet., vilket kommer att redovisas i resultatdelen.

Jag anser att genom att använda det fenomenologiska förhållningssättet får jag ett mer adekvat svar på min frågeställning om vad dessa personer kan behöva i form av hjälp och stöd än om jag skulle ha ställt frågan direkt till informanterna. Vid en direkt fråga finns en stor risk att de svarar på vad de tror att de förväntas svara istället för att de svarar på vad de egentligen kommer att behöva i form av hjälp och stöd . Med det fenomenologiska förhållningssättet till hjälp kan jag istället avläsa vad de i sin berättelse, mer eller mindre omedvetet, uppger vara väldigt viktigt för dem och för bibehållandet av sin sociala identitet.
Jag kommer att presentera svaren på de i det specifika sammanhanget relevanta frågorna, i form av citat eller som exempel i löpande text. Detta för att på så sätt visa hur min analys förhåller sig till det ursprungliga materialet. I citaten förekommer inga namn på personer eller platser för att värna om intervjupersonernas anonymitet.

4.6 Litteratursök

De litteraturdatabaser jag har använt mig av är Libris, Academic search premier, SocIndex, Social Sciences och PubMed. Jag har använt mig av sökord som exempelvis: War, finnish, children, Sweden, Finland, åldrande, invandrare, tillhörighet, samhörighet, identitet, identity, social och elderly. Jag har även använt mig att Google för att få fram relevanta uppsatser och för att titta igenom andra författares referenslistor. I sökandet efter användbar litteratur har jag besökt biblioteken i Tyresö, Haninge, Stockholms Stadsbibliotek samt på Ersta Sköndals högskola.

4.7 Etiska överväganden

Enligt Kvale (1997) sker inte etiska avgöranden på något särskilt stadium i intervjuundersökningen utan är aktuell under hela forskningsprocessen, från planeringsstadiet och fram till slutrapporten. För att få genomföra en studie måste som forskare beakta och tillämpa vissa etiska principer för att på så sätt skydda de intervjupersoner som medverkar i ens studie.

Jag har därmed följt Vetenskapsrådets etiska riktlinjer från 2002 och lagen 2003:460, *Lag om etikprövning av forskning som avser människor*. I arbetet med denna studie har jag utgått

från de fyra forskningsetiska principerna; nyttjandekravet 6§, informationskravet 16§, samtyckeskravet 17§ och konfidentialitetskravet 12§.

Informerat samtycke innebär bland annat enligt Kvale (1997) att undersökningspersonerna informeras om det generella syftet som undersökningen har, hur undersökningen i det stora hela är upplagd, att undersökningspersonerna deltar frivilligt i undersökningen och att de kan och har rätt till att när som helst dra sig ur sin medverkan, om de skulle vilja det. Det får i det läget inte förekomma någon form av tvång från den eller de som leder undersökningen.

De intervjupersoner som medverkade i denna studie fick skriva på ett samtyckesbrev under intervjutillfället. Konfidentitalitetkravet 12 § innebär enligt Vetenskapsrådet (2002) att all privat data som identifierar undersökningspersonerna kommer att vara konfidentiell. Om det skulle komma att behövas bli aktuellt i en undersökning att publicera information som eventuellt kan komma att kännas igen av andra måste detta godkännas av intervjupersonerna (Kvale 2002). Jag kommer inte i denna studie att varken uppge riktiga eller fingerade namn i analysdelen och namn på städer och orter kommer att avidentifieras. Däremot kan jag inte svara för om de berörda i studien trots allt känner igen varandra inom den krets av finska krigsbarn som bor och lever runt och i Stockholmsområdet. Nyttjandekravet 6§ innefattar enligt Vetenskapsrådet regler från år 2002 om att all insamlad data som samlats in i och med intervjuerna endast får användas för forskningsändamål och inte kommer att användas eller utlånas för till exempel kommersiellt bruk eller andra icke- vetenskapliga syften.

Informationskravet 16 § innebär att forskaren ska informera de berörda parterna om forskningsuppgiftens vidare betydelse.

Jag har uppfyllt detta krav genom att författa ett informationsbrev som varje intervjuperson har fått tagit del av och där jag bland annat beskrivit syftet med studien, vem som är forskningshuvudman och vilka tidsramar intervjun har, att deltagandet är frivilligt och vilken metod som kommer att användas, i detta fall intervjuer.

4.8 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

4.8.1 Validitet

Kvale (1997) beskriver att validitet utifrån ett positivistiskt synsätt begränsas till gjorda mätningar medan i ett bredare perspektiv innebär validitet att metoden undersöker det den är avsedd att undersöka. Bryman (2007) skriver att validitet i kvalitativ forskning innebär arbetes överförbarhet och trovärdighet. Författaren skiljer mellan olika begrepp; extern validitet och intern validitet.

En extern validitet innebär hur väl forskningens resultat kan generaliseras till andra sociala kontexter. Intern validitet handlar om att mellan forskarens observationer och utvecklade teorier, ska det finnas en god överrensstämmelse. Till skillnad från den interna validiteten kan extern validitet utgöra ett problem för kvalitativa forskare då de tenderar att använda sig av begränsade urval och fallstudier.

Då syftet med min studie inte är att kunna uppnå ett för alla åldrade finska krigsbarn i Sverige, generaliserbart resultat, är extern validitet inte så relevant.
För att uppnå en god intern validitet har jag under arbetets gång varit noga med att resultatet överrensstämmer med intervjuerna samt att arbeta utifrån mitt syfte och frågeställning mot ett resultat.

4.8.2 Reliabilitet

Reliabilitet enligt Bryman (2007) handlar om ett resultats följdriktighet, överrensstämmelse och pålitlighet. Precis som i validiteten finns det inom reliabiliteten en extern och intern riktning. I en extern reliabilitet handlar det om möjligheten att replikera en undersökning medan intern reliabilitet handlar om att medlemmarna i ett forskarlag kommer överens om hur de ska tolka det de hör och ser. Då den sociala miljön ständigt förändras bör det finnas en medvetenhet om att uppnå en god extern reliabilitet.

För att uppnå god reliabilitet har jag informerat både portvakter och intervjupersonerna om studiens förutsättning, använt mig av ljudupptagning och fört minnesanteckningar. Ytterligare tillvägagagångssätt för att uppnå god reliabilitet är att jag i och med noggrannhet under datainsamlingen och analyseringen, skapat möjlighet till replikering. Genom att väva samman intervjupersonernas berättelser med de teoretiska utgångspunkterna för att fördjupa förståelsen i mitt undersökningsområde, har jag även här siktat på att uppnå god validitet.

4.8.3 Generaliserbarhet

En kritik gentemot kvalitativa forskningsresultat är att de enligt Bryman (2007) är ”svåra att generalisera utöver den situation i vilken de producerades”. Då forskarna genomför sina kvalitativa undersökningar försöker de lyfta fram sina individers personliga åsikter och värderingar kring vissa teman och utifrån det är det därefter omöjligt att generalisera resultaten till att gälla hela gruppen. Kvale (1997) beskriver att urvalet oftast inte är slumpmässigt och att det kan vara underliggande kriterier som t.ex. otypiskhet eller typiskhet eller beror på tillgängligheten av informanter.

Mitt syfte i denna studie har inte varit att få ett generaliserbart resultat för alla åldrade finska krigsbarn i Sverige, utan att få en inblick i vad personer med denna bakgrund kan komma behöva i form av förståelse och kunskap då de kommer i kontakt med socialarbetare.

4.9 Metodologiska komplikationer

De intervjupersoner som ställde upp i studien är alla kvinnor. Min förhoppning då jag skickade ut mitt informationsbrev till RFK och de olika församlingarna var att få intervjua både kvinnor och män. Det visade sig efter samtal med några av portvakterna att det inte var så lätt att finna män som ville medverka.

Ytterligare en svårighet jag ställdes inför var att hålla mig till intervjuguiden då intervjupersonernas berättelser många gånger har varit oerhört intressanta att få ta del av. Det fick till följd att jag ibland hade svårt att avbryta dem och be dem fortsätta till nästa fråga. Då jag endast har en begränsad erfarenhet av att intervjua kan detta ha påverkat både intervjusituationen och mitt material.

Vid några tillfällen kunde jag uppleva att intervjupersonerna under intervjun blev känslomässigt berörda och när det inträffade valde jag att återkomma senare under intervjun med de uppföljande frågorna. Larsson (2005) poängterar att forskaren har ett etiskt ansvar genom att ” inte begära eller ta fram kunskaper om individen som riskerar att skada personen”. De teman och upplevelser som tidigare befunnit sig på en omedveten nivå kan under intervjun komma fram och det därför är av stor vikt att forskaren är uppmärksam på dessa processer genom att respektera om intervjupersonen inte vill berätta om vissa händelser.

Med detta som grund har jag försökt, att under alla intervjuer, vara både uppmärksam och lyhörd på intervjupersonernas signaler.

5. Teoretiska utgångspunkter

Studiens teoretiska förankring bottnar i den teori som jag sedermera kommer att analysera resultatet utifrån. Den teori jag anser vara den mest relevanta för denna studie är den sociala identitetsteorin. Detta då uppsatsen fokuserar på hur de äldre finska krigsbarnens erfarenheter och upplever varit en stor påverkan i bildandet av deras sociala identitet. Denna teoribakgrund kommer att appliceras på utvalda delar i intervjupersonernas berättelser om sina upplevelser och erfarenheter samt tjänar som ett analysverktyg, då jag sammanställer min empiri och mina resultat.

5.1 Den sociala identitetsteorin

De brittisiska psykologerna Henri Tajfel och Ralph Turner gjorde i början på 1970- talet omfattande studier av hur människors självuppfattning är förankrad i de sociala grupperingar där har kontakt med eller är aktiva i.

Varje person får enligt dem en självidentitet som tar form efter de grupper de identifierar sig med. I denna teori ingår det att vi får stimuli för vad som är väsentligt för den egna gruppen samt hur detta ska tolkas och varför. Vi får en instruktion för hur vi ska tänka och bete oss i en viss grupp, i förhållande till andra grupper. Gemensamma egenskaper binder gruppen samman (Tajfel, 1982). Denna identitet är en form av kollektiv identitet och kan exempelvis innefatta etnisk identitet.

Vidare går denna teori ut på att vår upplevelse om vilka vi är har två källor, en social och en personlig samt att i identiteten ingår även en *jag*bild och en *själv*känsla. Utifrån värderingen av jagbilden eller vår attityd till oss själva skapas och formas en självkänsla. Individens sociala identitet härrör från de grupper som denne ingår i. Genom att jämföra den egna gruppen med andra grupper i strävan efter att uppnå en positiv bild av sin egen grupp, skapar individen en önskan om att uppnå en positiv bild av den egna gruppen. Om en positiv bild av den egna gruppen uppnås känner individen trygghet inför sin egen grupp och på så sätt skapas en referensgrupp för individen som i sin tur leder till att grupplojalitet och gruppidentitet uppstår.

De båda psykologerna menar att människan ingår i ett flertal referensgrupper och när någon av dessa grupper hamnar i konflikt uppstår det identitetsproblem för individen. När detta uppstår väljer oftast individen att antingen börja arbeta för att förändra sin egen eller omgivningens negativa uppfattning av gruppen eller att överge gruppen. Blir vår personliga identitet ifrågasatt eller hotad börjar vi att övervärdera vår egen grupp för att vår sociala identitet ska kunna stärkas. Den sociala identiteten stärker även den personliga identiteten

Genom att kategorisera andra, delar vi upp grupper, kulturer och människor efter t.ex. ideologier eller arbetsgrupper. Dessa grupper kan i sin tur delas in på några få kategorier såsom attityder, övertygelser och intentioner vilka vi anser att vi kan hantera på ett relativt korrekt sätt.

Den sociala identiteten uppstår när vi resonerar om oss själva till andra, vilket i sin tur bidrar till att vi får en social identitet genom självkategorisering samt en personlig identitet. Med den personliga identiteten tar vi fasta på hur vi skiljer oss från andra i samma kategori och på så sätt uppnås en identitet i relation till andra med större eller mindre betoning.
Med social jämförelse menas att vi uppfattar oss själva och de grupper vi identifierar oss med mer positivt än vi uppfattar andra eller främmande grupper.
Tillsammans bildar dessa tre faktorer en psykologisk särprägel mellan olika grupper som uppstår beroende på människans behov av social ordning och social identitet (a.a. 1982).

5.2 Kognitiv sociologi

Zerubavel (1991) menar med denna teori att med hjälp av underliggande mönster kan människan skapa ramar eller gränsdragningar i en övrig kaotisk tillvaro. För att försöka ge omgivningen en mening särskiljer vi våra händelser och upplevelser från oss själva. Dessa gränser som då skapas, har både en inneslutande och en uteslutande funktion, vilka i sin tur markerar och identifierar vem eller vilka som tillhör på insidan respektive utsidan. Genom att vi särskiljer våra händelser och upplevelser möjliggörs utforskandet av en social värld som många gånger tas för given.

Vidare menar han att dessa gränser skapar mentala och sociala klyftor som artificiellt förstärker uppfattade avstånd och olikheter mellan sociala enheter. För att förtydliga detta ger han följande exempel; på grund av åldersgraderingar i samhället anser många att en 21- åring har mer gemensamt med en 50- åring än med en 15-åring. Ytterligare ett exempel som ges är att två 10- åringar som bor på varsin sida av en väg, kan gå i olika skolor på grund av en gammal och idag inaktuell gränsdragning. På grund av deras segregerande kraft, blir gränser förutsättningen för katigoriserande och gränsdragningar. Detta "guidar” individen till att veta vad som är likheter, vad som ska ignoreras och vilka gränser som ska uppmärksammas och kan förklara varför grupper är oerhört måna om sina gränser vid stora kriser (a.a.)

6. Resultat

Detta kapitel börjar med en kortare beskrivning av intervjupersonerna, därefter följer det som under arbetets gång mer och mer framstod som ett resultat i det material som intervjuerna gav.

Under bearbetning av materialet framkom fyra tydliga och gemensamma teman för alla intervjupersonerna och dessa teman har jag valt att kalla språket, maten, kulturella uttrycksformer och känsla av rotlöshet. Kulturella uttrycksformer är ett samlingsnamn för aktiviteter som till exempel körsång, hantverk, keramik, målande, tecknande, skriva poesi mm.

Dessa gemensamma teman hade alla att göra med svårigheten att förhålla sig till den identitet eller snarare de dubbla nationaliteterna som många i gruppen finska krigsbarn har kommit att känna under hela livet. Dock visade det sig att de tre första temana i lika stor utsträckning handlade om att med tiden har dessa blivit ett hjälpmedel i att kunna relatera till sin finska bakgrund. Varje tema är redovisade med exemplifierande citat.

6.1 Beskrivning av intervjupersonerna

Alla intervjupersoner i studien är kvinnor och är alla mellan 70 -80 år. De blev alla skickade till Sverige första gången då de var under 10 år, de yngsta var bara 3 år. Därefter har de blivit skickade mellan Sverige och Finland vid minst ett tillfälle, ibland flera. Flera av dem kom dessutom vid några tillfällen att byta fosterhemsfamilj antingen då de återkom till Sverige eller under tiden de bodde här.

Alla har barn och de har bland annat haft yrken inom service, administration och socialt arbete Två är änkor, en är särbo och två bor själva. De bor alla inom Stockholmsområdet. Intervjupersonernas riktiga namn är ändrade för att på så sätt bevara deras anonymitet. De namn som används i denna studie är Vellamo, Aina, Eila, Toini, Siiri och Pirjo.

6.2 Språket

Under barndomens perioder av växelvis boende i Finland och Sverige, tvingades dessa personer att på kort tid byta språk utan speciellt mycket hjälp från omgivningen vilket i flera fall gav upphov till en förlust av sitt modersmål och även svenskan. I och med att omgivningen inte behärskade det språk som varit barnets huvudspråk fram till den senaste förflyttningen innebar det att det inte gavs dem en möjlighet att kunna upprätthålla finskan och svenskan samtidigt. En del av dem berättar att de medvetet arbetade bort sin finska för att lättare smälta in i det samhälle de blev placerade i och därigenom försöka undvika att bli utsatta för den oundvikliga rasismen.

De har senare i livet insett det sociala värdet det finns i att behärska båda språken. En del av dem har senare i livet haft möjlighet att återuppta de båda språken vilket har resulterat i att några av dem idag är tvåspråkiga. Det är en av delarna i det livspussel som ger dem en möjlighet att ur deras egen synvinkel bevara både den svenska och den finska bakgrunden.

För de som idag inte behärskar det finska språket blir det å andra sidan svårare att ha en naturlig kontakt med folket i det land där de en gång föddes och levde i omgångar under sin barndom. Det framgår av intervjuerna att det även under hela livet har legat som en mental och många gånger omedveten barriär när det gäller att känna en samhörighet med det finska folket. Detta har i stor utsträckning bidragit till den känsla av rotlöshet som många av intervjupersonerna talar om.

Följande citat är sagt av Pirjo och skulle kunna sägas visa på hur viktigt det är för de av intervjupersonerna som är tvåspråkiga. De vill värna om tvåspråkigheten även under ålderdomen, de vill inte riskera att förlora det finska språket en gång till.

> (…) nu är det ju så att alla finska krigsbarn vill inte bo ihop med finskaspråkiga men många av oss kanske skulle vilja det. Jag skulle gärna vilja bo med finskspråkiga så jag skulle kunna tänka mig att om det fanns möjlighet att få komma till.. (namn på finskt äldreboende) eller ett annat boende där det finns tvåspråkig personal. Jag tänkte i allafall fråga min biståndshandläggare den dagen det blir aktuellt att få komma till ett finskspråkigt eller tvåspråkigt boende.

Vellamo uttryckte en sorg över att ha finska rötter men att inte kunna tala finska längre. Kommande citat visar hur smärtsam förlusten av tvåspråkigheten kan vara för en person med biologisk familj som talar ett språk som man själv inte längre behärskar.

> (…) jag har tre syskon som är yngre och en storebror. Ett tvillingpar som bor i (plats i Sverige)..den yngsta, hon bor kvar i (plats i Finland) plus en bror som också bor där. Men jag kan inte ha kontakt med dom i Finland nu, dom kan ingen svenska och jag kan ingen finska. Vi har ingen kontakt…det är hemskt tråkigt att det har blivit så.

Nästan alla intervjupersoner uppger att följden av att i barndomen komma själv till Sverige utan att behärska det svenska språket, skapade en känsla av att ett utanförskap och ett behov av att snabbt lära sig det nya språket. Ett exempel som tydligt visar hur svårt det kan vara att inte kunna behärska språket är tar Pirjo från sin barndom ”problemet var att ingen förstod vad vi sa och när jag behövde gå på toaletten så sa var det någon som sa ”kissa?” men kissa på finska betyder katt och då trodde vi att det var katt dom talade om”.

I processen att snabbt lära sig svenska på egen hand var av förklarliga skäl en stor utmaning för dessa barn och då blev tyvärr följden ofta att det finska språket trängdes undan. När de sedan skickades tillbaka till Finland hade de förlorat eller arbetat bort finskan helt och blev därmed ännu en gång utestängda från sociala kontakter under en tid, tills det återigen lärt

sig sitt modersmål och då trängdes tyvärr svenskan undan. Detta var något som upprepades ett flertal gånger vilket dels gav en språklig osäkerhet som gav en osäkerhet på flera plan och även bidrog till den känsla av rotlöshet som jag kommer att återkomma till längre fram i detta kapitel.

6.3 Maten

I och med de återkommande förflyttningarna mellan Finland och Sverige under barndomen har flera av dem känt ett behov av hjälpmedel för att minnas sin finska bakgrund och tillhörighet. De vill ha något som ger dem en tydlig markering på att även de är en del av det finska folket. Där kom maten med åren att ge en bra hjälp och stöd för minnet för att det som för dem står för det Finland som de minns eller kanske mer korrekt vill minnas.

För Vellamos del har den finska maten haft en särskild stor betydelse under högtiderna. Hemma hos henne har det alltid varit ”obligatoriskt med kålrotslådan till julen och så är det Memma till påsken och så gärna Sima (alkoholfri dryck) till Valborg”.

Aina uttryckte sig på följande sätt när hon talade om hur viktig den, för henne, typiskt finska maten är för henne

> (...) jo, jag bara måste få äta det finska brödet…finskt rågbröd…åh, gud vad gott det är! Det har jag alltid älskat att äta. Mina barn älskar det brödet. Och till påsk är det alltid Memma… och vid jul lagar jag alltid morotslåda. Så har det varit i alla år….det har varit viktigt för mig att äta det här…så är det bara.

Ytterligare ett exempel på matens betydelse för att ge en känsla av att vara finsk gav Eila när hon säger följande

> (…) jag äter Memma till påsk. Ingen annan i min familj har gillat memma men det gör inget för jag äter den ändå…och karelska piroger är gott tycker jag. Jag lagar det inte själv längre men det är gott att äta… För ett tag sen vart jag bjuden på det av min väninna som hade gjort dom och jag fick två stycken piroger. Det var så gott! Något annat som också är hemskt gott är den finska morotslådan som jag ibland äter vid jul men även leverlådan är ju himla gott. Min syster har lagat dom till mig ibland och då blir jag så glad! Samma sak här, det är bara jag som har gillat dom hemma men inte gör det väl mig något, för jag äter dom så gärna. Det hör liksom till att äta morotslådan vid julen tycker jag och jag försöker att göra det nästan varje år.

Siiri, ansåg inte att den finska maten haft så stor betydelse för henne. Hon uttryckte sig på följande sätt

> (…) jag har aldrig haft behov av att laga någon speciell finsk mat… det har väl mest blivit svensk mat som vi har ätit hemma hos oss. Ingen i familjen har nånsin frågat efter några finska rätter och jag är inte heller intresserad av det så det är väl en av anledningarna till att vi inte har ätit det hemma. En del människor dom bara måste ha vissa saker på bordet speciellt runt jul eller påsk, men nej, det där, det hoppar jag över.

6.4 Kulturella uttrycksformer

Något som visade sig vara gemensamt för alla sex intervjupersonerna och som framkom tydligt under intervjuerna var deras behov av att få uttrycka sig och bearbeta sina upplevelser på ett mer kreativt sätt än att bara med ord berätta sin livshistoria.

Många ger även uttryck för att de inte har kunnat prata med någon om det som har hänt dem. Anledningen till detta har enligt dem själva varit flera. Flera av dem uppger att från samhällests sida men även bland familj och vänner har intresset att vilja lyssna varit väldigt lågt på vad som hände dem i och med barnförflyttningarna.

Den andra orsaken till att några inte har velat berätta har varit att de inte har känt att de kan lita tillräckligt mycket på någon för att kunna förmå sig att berätta hela sin historia. Detta har varit en bidragande orsak till att händelserna i deras barndom för flera av dem har förblivit obearbetade minnen.

Alla av intervjupersonerna berättar att de först i vuxen ålder har bearbetat de händelser som de var med om som barn. De har under livet försökt hitta sätt att hantera sina känslor, de visar sig i intervjuerna att alla har haft kulturella uttrycksformer som en form av mental säkerhetsventil. Det har gjort att det med åren blivit allt viktigare för dem att ha möjligheten att utrycka sig på det sätt som passar just dem bäst. Vilket det är varierar från person till person.

Under åren har de alla hållit på med någon sorts kulturella uttrycksformer. Till exempel nämner de körsång, teater, keramik, målande, skrivande stickning, språk och dans. Alla uppgav att det med åren blivit ett sätt att bearbeta sina livserfarenheter och känslor, förutom att det självklart varit ett intresse/ hobby och i vissa fall även blivit ett yrke.
För Pirjos del har det har det tagit sig uttryck i att hon är sedan några år tillbaka är med i en numera tvåspråkig kör för personer med samma bakgrund som henne själv, finska krigsbarn, och att de sjunger sånger som de kommer ihåg och att det har blivit en form av terapi för flera av körmedlemmarna.

Aina har under åren bland annat skrivit dikter som hon har prisbelöntas för. Hon berättar att ” jag fick beröm för att jag kunde skriva så bra om barn men dom förstod inte att det var traumatiskt. Skrivandet har betytt mycket för det fanns ingen annan att prata med”.

Vellamo berättar att hon vann en teckningstävling i skolan och att hon i samband med det blev uppmanad av sin teckningslärare att börja på en konstskola vilket hon senare gjorde. Hon säger ” medan jag har höll på med keramiken och målningen tänkte jag på saker och ting som har hänt mig. Det har varit bra för det är mycket som finns inom en…”

Siiri stora intresse i livet har varit musik och dans. Hon har alltid dansat och rört på sig och hon har svårt att sitta still när hon hör musik som hon tycker är bra. Hon berättar

> (…) musiken och dansen är så viktigt och för mig har det varit en kanal för allt som har hänt. Om jag inte har hade haft dansen och musiken att hålla på med..ja då hade det varit ännu jobbigare att bära på alla minnen. Jag slappnar av inom mig när jag får dansa och lyssna på musik och jag är så tacksam att kroppen har orkat med att dansa i alla år. Vad skulle jag ha gjort utan musiken och dansen?

Toini berättar att hon ända sedan barnsben alltid har hållit på med någon form av handarbete. Det var hennes farmor som lärde henne att virka då hon var barn hemma i Finland och hon säger att ” det är och har varit min säkerhetsventil att alltid ha haft något i händerna att hålla på med.”

Eila har alltid ritat och målat mycket ända sedan barnsben. Hon berättar att det har varit ett sätt att

> (…) få ut sig alla tankar och känslor som rör sig inom en. Jag ser det som så att det har nog helt enkelt varit bra för mig att ha något pyssla med när en del minnen har kommit upp som är jobbiga och gör ont att tänka på. Ibland har jag varit så arg, så arg på allt som hänt mig och alla andra som fick vara med om detta.

6.5 Känsla av rotlöshet

Förflyttningarna innebar för dessa personer att de blev uppryckta med sina rötter och fråntogs sina vänner, närheten till sin familj och den miljö som de kände igen och såg som sitt hem. När de sedan flyttades igen förlorade de kontakten med de som kommit att räknas som familj och den miljö som då kommit att bli deras hem. Detta upprepades vid ett flertal tillfällen i deras barndom och har varit och är en bidragande orsak till att alla intervjupersonerna har burit och bär på en känsla av att när man litar på att något är bestående eller att någon person skall finnas kvar är risken stor att det försvinner. På den tiden fanns det väldigt liten möjlighet att få professionell hjälp att bearbeta dessa händelser (Liikkanen, 1995).

Ett exempel på hur det kunde vara för dessa barn är när Aina berättar att när hon blev skickat tillbaka till Finland, som 5-åring blev hon en börda för sin mamma som då fått två barn till. Mamma kunde ingen svenska och Aina kunde inte längre någon finska. Hon berättar att hon blev isolerad, ensam och förvirrad. Ingen förklarade för henne varför hon blev utsatt för alla dessa svek och, som hon uttrycker det, lämnaden från båda länderna. Hon berättar vidare att hon sett bilder på sig själv från den tiden ”jag ser skrämd ut”.
Intervjupersonerna uttryckte att det har inneburit att de senare i livet kommit att bära på en känsla av rotlöshet och en ständig saknad av något som det inte alltid går att sätta fingret på. Bland annat beskriver Toini detta på följande sätt ”jag har alltid under mitt liv längtat bort. När jag är här längtar jag till Finland och när jag är där längtar jag hit. När man är ute och går

på Stadsgårdskajen och känner doften av bräckt vatten och då tänker jag...jag tänker..åå, gud att få åka dit..

Siiri, beskriver att rotlösheten för henne bland annat resulterar i att när hon är i sitt hemland Finland på besök och enligt henne själv borde känna sig hemma längtar hon alltid direkt tillbaka till Sverige.

Intervjupersonerna uppger att känslan av rotlöshet även gett upphov till svårighet att knyta an till människor i sin omgivning. För en av dem har det inneburit att ”anknytningen mellan henne och sina barn har varit svår under åren”. Eila berättade att hon ofta sa till sin dåvarande make att han inte hade några problem i livet innan han träffade henne.

För en av personerna, som jag för att ytterligare försvåra en identifikation inte ens nämner det alias som jag gett dem i arbetet, påverkade svårigheten att knyta an till sina barn möjligheten att på ett adekvat sätt ta hand om dem att hon för en tid förlorade vårdnaden om dem. Detta trots att hon i sitt yrkesliv med framgång arbetade med att hjälpa andra föräldrar att ta hand om sina barn på ett bra sätt.

Andra uppgav att de enligt dem själva inte har varit så lätta att leva med under åren för övriga familjemedlemmar då de t.ex. hellre kämpar på i det tysta alldeles för länge än att be om hjälp, inte har velat vill visa utåt att de blivit sårade eller när de har känt att de hade blivit orättvist behandlade trots att de har tagit illa vid sig.

Under intervjun med Toini berättade hon att rotlösheten och svårigheten att knyta an till personer i sin omgivning bland annat givit sig uttryck på följande sätt ” många gånger har man blivit stämplad av andra som lite kall..känslokall…men jag är realist, jag vet vad som händer. Det är bara att ta skeden i vacker hand och göra det bästa av situationen istället för att slita sig i håret” Detta är enligt henne en följd av de många uppbrotten tidigt i livet.

Några av dem ger uttryck för att de tack vare sin bakgrund, blivit väldigt duktiga på att få andra människor att känna sig väl omhändertagna och de talar om en väl utvecklad empatisk förmåga. I arbetslivet har de enligt egen utsago ofta varit omtyckta av både chefer, kollegor och kunder eller klienter bland annat för att de är så duktiga på att anpassa sig till nya miljöer och nya människor, alltid försökt att se möjligheterna och inte hindren och varit duktiga på att slutföra sina arbetsuppgifter som har ålagts dem. Att de alltid varit noga med att utföra sina arbetsuppgifter noggrant har enligt dem själva sin grund i att de i sin barndom snabbt lärde sig att ett sätt att snabbt bli uppskattad och accepterad.

Flera av dem berättar att de har under åren haft relativt stor umgängeskrets samt har varit och är fortfarende, aktiva i olika föreningar och organisaktioner. Detta till trots ger de samtidigt uttryck för att de ofta känner en svårighet att lita tillräckligt mycket på att personer i

deras omgivning kommer att finnas kvar i deras närhet att de har svårt att knyta an till vänner och kollegor och ständigt bär på en känsla av rotlöshet. Toini berättade att hon aldrig i livet, varken som barn eller vuxen, har kunnat förmå sig att lita så mycket på någon vän att hon haft en så nära vän som man under barnaåren brukar kalla sin bästis.

7. Analys

I detta kapitel analyseras och tolkas resultatet utifrån den teoretiska referensramen. Det som för mig framstod som tydliga resultat i studien var att det fanns ett antal gemensamma teman. Dessa teman bestod i språket, maten, kulturella uttrycksformer och en känsla av rotlöshet. Det som gjorde att de framstod som resultat var att det var teman som kom på tal i alla intervjuer och var mer eller mindre centrala i allas berättelse. De teman som redovisas i studien kommer att inledas med en teoretisk tillbakablick för att läsaren lättare ska förstå sammanhanget.

Analysen är uppdelad i två delar, den första delen belyser språket, maten och kulturella uttrycksformernas betydelse som ett hjälpmedel att gå från den svenska identiteten till den finska identiteten. Denna del analyseras med hjälp av Zerubavels (1991) teori där han bland annat menar att det sker uppdelningar hela tiden och överallt i samhället och i livet. Exempel på dessa uppdelningar kan på mikronivå vara återträffar, fester och semestrar där individer både enskilda och i grupp, bjuds in av andra individer för att utesluta andra. I samhället kan dessa återkommande uppdelningar visas i de etniska grupperingar, åldergrupperingar och vänskapsrelationer som existerar. Vidare menar han att de ritualer som är till för att markera ett gammalt och nytt jag, dagligen dramatiseras upp som t.ex. vid en konfirmation eller en möhippa. Det finns en så kallad fin linje som då och då korsas och olika linjer korsas varje dag. Den fina linjen som blir betydelsefull för individen kan vara ett vid en vigsel. Efter det att brudparet avlagt sina löften, är linjen passerad och något är förändrat (a.a. s. 21-31)

I den andra delen har jag valt att analysera det tema som i resultatet kallas för rotlöshet, utifrån Tajfels sociala identitetsteori (1982). Denna teori grundar sig dels på att alla människor får en självidentitet som formas efter de grupper de identifierar sig med samt att vi får en fingervisning om vad som är väsentligt för den egna gruppen och hur det i sin tur ska tolkas och förstås. Detta ger oss även verktyg för hur vi ska tänka och agera i en viss grupp, i förhållande till andra grupper och dessa gemensamma kännetecken sammanbinder gruppen. Teorin är en form av kollektiv identitet innehållande exempelvis etnisk identitet. Dess huvudspår innebär att vår upplevelse om vilka vi är har två källor, en social och en personlig samt att i varje identitet ingår även en jagbild och en självkänsla. Varje individs värdering av sig själv resulterar i att den egna självkänslan skapas och formas.

De kulturella uttrycksformernas betydelse kommer att belysas i både del ett och del två då jag kan se tydliga kopplingar till båda teorierna.

I denna studie har jag använt mig av semistrukturerade intervjuer för att få fördjupade kunskaper i om den nu åldrande gruppen finska krigsbarn behöver ett särskilt bemötande av

oss socialarbetare i och med sina erfarenheter samt hur det kan vara att åldras i Sverige som finska krigsbarn. Detta metodval har även legat till grund då jag har velat få deras subjektiva bild av sin verklighet.

7.1 Språket

Då alla intervjupersonerna i barndomen kom att förflyttas ett flertal gånger mellan Finland och Sverige blev följden att flera av dem förlorade möjligheten att kunna upprätthålla båda språken samtidigt vilket har varit svårt för en del av dem att ta upp senare.

Det finska språket har för intervjupersonerna blivit en viktig del i att kunna känna sig som finsk. Zerubavel (1991) talar om att vi överallt i livet har ramar som finns där utan att vi reagerar över dem. Han anser att många gånger tar dem förgivet och därmed ökar risken att vi slutar se dem. Jag är i en och samma person till exempel dotter, mor, maka, student och arbetskamrat. Inom alla dessa ramar finns det attribut som informerar mig om att jag just nu är den ena eller den andra, samtidigt finns det signaler som hjälper mig att gå från att vara mor till att vara dotter. Dessa attribut eller signaler har stor betydelse för oss som individer för att kunna passera över en ram från en del av livet till en annan ram.

För intervjupersonerna i denna studie innebär det att växla mellan den svenska och den finska delen av sig själv, om än bara tillfälligt. Pirjo till exempel sjunger i en tvåspråkig kör där medlemmarna i kören har samma bakgrund. Numera sjunger mest finska sånger. För henne och de andra medlemmarna i kören blir sångerna en signal att gå från det svenska till det finska och de har hjälpt dem och hjälper dem framför allt i dag att minnas det Finland de kommer ihåg som barn.

De av intervjupersonerna som inte längre kan tala och förstå det finska språket har ändå kvar ramarna och just därför blir det en markant förlust av det som Zerubavel (1991) kallar signaler som är svårt att kompensera. Han ger ett par exempel på just detta och det första exemplet handlar om en boxningsmatch. När slutsignalen ljuder byts boxarnas hårda slag ut mot vänskapliga kramar. Det andra exemplet är en skådespelare som använder sin scen att kliva upp på för att byta roll från privatpersonen till rollkaraktären. För boxarna är det slutsignalen och för skådespelaren är det klivet ut på scen som är den signal som belyses i dessa exempel.

Med detta som utgångspunkt kan de som inte är tvåspråkiga inte tillgodogöra sig nyttan av signalen. De vet med andra ord inte när de eller hur de ska kliva över ramen från det ena till det andra. För till exempel Vellamo som i och med att hon inte längre kan tala det finska språket och därmed inte kan ha kontakt med sina syskon i Finland försvinner en stor

kontaktyta med den delen av henne som hon ser som den finska. För henne blir andra signaler desto viktigare, till exempel maten som jag kommer att analysera här nedanför.

7.2 Maten

Maten har för flera av intervjupersonerna kommit att bli en viktig del av livet. De har för att använda Zerubavels (a.a. 1991) teori som utgångspunkt, blivit en viktig signal för att passera den linjen som markerar gränsen mellan det finska och det svenska.

För Vellamo, som jag skrev under rubriken Språket, som inte har det finska språket som signal, är maten väldigt viktig under högtider. Det finns en typisk finsk maträtt som för henne är obligatorisk vid högtider, kålrotslåda till jul, Memma till påsk och Sima till Valborg. För henne är inte den finska maten så viktig i vardagen men under högtiderna har den med åren blivit något som hon måste ha på bordet. För att visa hur en situation ändrar karaktär när vi med hjälp av en viss signal kliver över en ibland till synes obetydlig gräns ger Zerubavel (a.a.1991) ett exempel på ett party. Festens ramar hjälper till att förändra vår syn på huruvida ett beteende som i vanliga fall anses vara sexuellt eller som sexuella anspelningar. När vi till exempel dansar tillsammans med någon annan, vidrör vi varandra samtidigt som vi tillsammans rör oss till musiken på ett sensuellt sätt. Detta beteende blir möjligt tack vare att de ramar vi som individer har för kontexten fest, inbegriper ett agerande som i en kontext med en annan ram skulle kunna uppfattas som ett sexuellt agerande.

För en annan av intervjupersonerna, Aina, är det å andra sidan inte avgränsat till högtiderna. För henne är det viktigare att kunna använda signaler i vardagen som hjälpmedel att kliva över ramen från det svenska till det finska. Det resulterar i att hon alltid har nära till det som får henne att känna sig finsk. Hon äter det finska rågbrödet ofta och hon har även lärt sina barn att tycka om det. För dem är det dock inte säkert att det symboliserar något finskt utan är bara ett gott bröd.

Ytterligare ett exempel på hur viktigt detta är återfinns i ett citat av Eila. Då hon berättade detta syntes det på hela hennes kroppsspråk att detta är oerhört betydelsefullt för henne.

> Jag äter Memma till påsk. Ingen annan i min familj har gillat memma men det gör inget för jag äter den ändå…och karelska piroger är gott tycker jag. Jag lagar det inte själv längre men det är gott att äta… För ett tag sen vart jag bjuden på det av min väninna som hade gjort dom och jag fick två stycken piroger. Det var så gott! Något annat som också är hemskt gott är den finska morotslådan som jag ibland äter vid jul men även leverlådan är ju himla gott. Min syster har lagat dom till mig ibland och då blir jag så glad! Samma sak här, det är bara jag som har gillat dom hemma men inte gör det väl mig något, för jag äter dom så gärna. Det hör liksom till att äta morotslådan vid julen tycker jag och jag försöker att göra det nästan varje år.

7.3 Kulturella uttrycksformer

Det var intressant att under sammanställningen av materialet se att för alla sex intervjupersonerna har det varit viktigt att under livet, speciellt i vuxen ålder, utöva olika former av kulturella uttrycksformer. För en del av dem framstod det som en av de saker som gjort att de klarat sig så bra genom livet som de trotts allt har. Det framgick tydligt att utövandet har haft två olika men oerhört betydelsefulla funktioner för var och en av dem. Den ena funktionen har varit att ha dessa aktiviteter som en signal att kunna byta mellan det som för dem står för det svenska och det finska. För vissa har det handlat om att sjunga finska visor och för andra har det varit att skriva om det som för dem varit signifikativt med att vara finsk. Tillsammans med de andra temana har det blivit ett attribut för att kunna kliva över från ramen att vara svensk till att vara finsk, men detta tema verkar vara det som är det starkaste och viktigaste för dem.

Den andra funktionen har varit att de, som Tajfel (1982) menar, gett dem en social kontext att förhålla sig till. Nilsson (1996) skriver att denna teori går ut på att vår upplevelse om vilka vi är har två källor, en social och en personlig samt att i identiteten ingår även en *jag*bild och en *själv*känsla.

Utifrån värderingen av jagbilden eller vår attityd till oss själva skapas och formas en självkänsla. Individens sociala identitet härrör från de grupper som denne ingår i. Genom att jämföra den egna gruppen med andra grupper i strävan efter att uppnå en positiv bild av sin egen grupp, skapar individen en önskan om att uppnå en positiv bild av den egna gruppen. Om en positiv bild av den egna gruppen uppnås känner individen trygghet inför sin egen grupp och på så sätt skapas en referensgrupp för individen som i sin tur leder till att grupplojalitet och gruppidentitet uppstår.

Intervjupersonerna som på grund av förflyttningarna haft svårt att hitta grupper som kommer att finnas kvar i deras liv har på grund av detta även fått svårt att bilda en positiv jagbild och forma en självkänsla. Detta har i sin tur resulterat i en rotlöshet

7.4 Känsla av rotlöshet

För alla intervjupersonerna som flera gånger under sin barndom på grund av förflyttningarna mellan Finland och Sverige tvingades byta den sociala kontexten, inte bara familj utan även land, seder och bruk, har det hos dem alla gett upphov till en rotlöshet som de burit med sig under hela livet. Enligt den sociala identitetsteorin formas vår självidentitet med hjälp av de grupper vi identifierar oss med, denna grupp ger oss stöd i vårt sökande efter svar på vad som för gruppen är viktigt och hur vi skall tolka och förstå de svar vi får (Tajfel, 1982).

Dessa barn blev placerade i ett socialt samanhang, en social gruppering, där de till en början inte fick någon hjälp med att förstå hur de förväntades att tänka och agera. De kunde inte ens fråga någon i sin omgivning då de inte kunde språket. I sin strävan efter att omgående försöka passa in i den nya miljön, tvingades de att på en gång och utan någon förkunskap eller hjälp utifrån, byta lojalitet och lära sig nya sociala koder. De återkommande förflyttningarna gjorde att samma scenario upprepades flera gånger. De fick aldrig möjlighet att själva bearbeta sin uppfattning om gruppen.

Enligt Tajfel (1982) har vi i normala fall en möjlighet att välja två sätt att hantera situationen. Vi kan inför oss själv och övriga personer i gruppen höja statusen på vår egen grupp och sänka statusen på de andra. Anser vi att gruppen har så fel att det inte går att anpassa mina egen uppfattning så att den stämmer med gruppens kan vi välja att lämna gruppen. Detta har bidragit till en osäkerhet på vilka grupper som är de rätta för dem och vilka de gör rätt att identifiera sig med. Det i sin tur har gjort att de i vuxen ålder omedvetet valt att i det privata livet hålla sig för sig själv.

Även om flera av dem under intervjuerna, gav uttryck för en sorg över sin känsla av ensamhet, ansåg några av dem att det är lättare att vara ensam än att ständigt leva med rädslan och oron över att detta kommer att tas ifrån mig och jag kommer att behöva lära känna nya människor. Utifrån den sociala identitetsteorin synsätt blir det därmed lättare att förstå varför denna rädsla är så utpräglad hos dem då det många gånger är anledningen till att de har haft så svårt att bilda en positiv jagbild och forma en självkänsla.

8. Slutsatser

Syftet med studien var att nå ökad förståelse för och kunskap om och i så fall på vilket sätt gruppen åldrande finska krigsbarn är i behov av särskilda insatser eller särskilda kunskaper hos socialarbetare i bemötandet av denna grupp. För att uppnå syftet använde jag mig av följande frågeställning: hur är det att åldras i Sverige som finskt krigsbarn?

Bland det första som framkom under intervjuerna var att det som intervjupersonerna fick vara med om och uppleva i och med alla förflyttningar, har resulterat i att de därefter under alla år burit och fortfarande bär på många svåra och smärtsamma barndomsminnen. Det är även något som framkommer i den övriga litteratur jag har tagit del av under arbetet med denna studie.

Tanken med barnförflyttningarna var god då man från både Finland och Sveriges sida ville skydda barnen från krigets fasor. För många av de barn som kom att förflyttas mellan länderna har det inneburit att de därefter under resten av livet burit på svåra och smärtsamma minnen. Under alla intervjuerna var detta något som var framstod som centralt i deras berättelser.

Det fanns några teman som alla talade om och det framstod som dessa ämnen hade och har en stor inverkan på alla om än av olika skäl. De ämnen som var mest betydelsefulla har jag valt att kalla språket, maten, kulturella utrycksformer och känsla av rotlöshet. Det är tydligt att det är viktigt för dem alla att ha båda nationaliteterna levande inom sig och att när de så önskar kunna välja vilken de ska anamma. Det tredje ämnet, känsla av rotlöshet, var något som alla gav uttryck för och även en, enligt de själva, följd av detta, en svårighet att knyta an till människor i sin närhet. Vid varje ny förflyttning tvingades de att omgående byta sin sociala gruppering och dessutom i avsaknad av omgivningens stöd och hjälp i hur de förväntades att tänka och agera i den nya gruppen de kom att placeras i. Detta har i sin tur resulterat i sin förlängning till de att har haft svårigheter att bilda en positiv jagbild och forma en självkänsla vilket i sin tur får till följd att man lever med en känsla av rotlöshet ungefär utifrån att ” jag vet inte vilken grupp jag tillhör och hur jag förväntas göra för att hitta en grupp som stämmer med den jag är”.

I början av detta kapitel nämnde jag att det framkom både under intervjuerna men även i den litteratur jag har tagit del av, dessa personer har burit och fortfarande bär på svåra och smärtsamma barndomsminnen i och med alla förflyttningar. Möjligheten till att kunna bearbeta dessa minnen har intervjupersonerna i denna studie försvårats på grund av att de varken från samhällets sida fick professionell hjälp eller stöd från omgivningens sida. Det har

gjort att de, speciellt i vuxen ålder, skapat sig egna sätt att hantera detta. Det är här dessa teman kommer in, de har hjälpt dem att hjälpligt kunna hantera de känslor som de bär med sig.

Den slutsats jag drar utifrån min frågeställning i denna studie är för att åldras i Sverige och kunna må bra i sin ålderdom behöver de framför allt få ha tillgång till att få tala det finska språket, få äta den finska maten och ges möjligheter att kunna utöva de kulturella uttrycksformer de har som intresse.

9. Slutdiskussion

Syftet med denna studie var att ta reda på om huruvida gruppen åldrande finska krigsbarn är i behov av särskilda insatser eller särskilda kunskaper hos socialarbetare i bemötandet av denna grupp. För att kunna få svar på det valde jag att undersöka hur det som hände dessa personer under barnaåren har påverkat dem under hela livet. Studien pekar på att det finns vissa saker som är oerhört viktiga för intervjupersonerna och därmed även för socialarbetaren att ha kunskap om. De är viktiga ur den synvinkeln att det som dessa personer upplevde som barn har följt med dem genom hela livet. Svensson (1992) belyser att individens möjligheter behov av att ha förutsättningar att utifrån de intryck jag får göra relevanta tolkningar. Jag väljer här att citera en text ur boken *”Människa, interaktion och social omgivning”* (a.a. s.55), och som jag anser på ett bra sätt beskriver denna process: ”Det sociala samspelet blir delvis en fråga om att göra tolkningar och bedömningar av i vilken utsträckning de andra kan tänkas bidra till, eller förhindra, måluppfyllelsen för individen själv”.

Under intervjuerna framgår det tydligt att språket, av förklarliga skäl, är ett centralt ämne. De som idag är tvåspråkiga är tacksamma för det och månar om att vara det. De som idag inte kan finska kan nog sägas lida av den barriär det utgör att inte kunna tala med det folk som de vill och förväntas tillhöra. Det som är tydligt är att det även är en visuell gränsdragning, antingen kan du ditt modersmål och då är du finsk eller så kan du det inte och då är du inte finsk.

Maten däremot är något som de använder som en signal eller markering för sig själva. När de äter något typiskt finskt, får många en känsla av att vara finsk. För de som inte längre behärskar finska framstår maten som oerhört viktig i bearbetandet av deras minnen och ett sätt att minnas det positiva som har med Finland att göra. Det kan t.ex. vara glada minnen eller släktingar de tyckte mycket om och som de i och med de återkommande förflyttningarna, blev berövade.

Att vara socialarbetare innebär enligt Börjesson (2008) att ständigt konfronteras med den oerhörda gåvan och den oerhörda bördan – att vara människa. Språket och maten kan sägas vara några av de hörnstenar som de använt för att bygga och behålla sin självbild. Resultatet i denna studie visar vidare att samtidigt som t.ex. kulturella uttrycksformer fungerar som en signal att kliva över ramarna, har det med åren blivit ett hjälpmedel för att bland annat kunna hantera deras känsla av rotlöshet. För de socialarbetare med flera som kommer i kontakt med dessa personer, är det av stor betydelse att de för att kunna förstå och bemöta dessa personer på ett adekvat sätt, är medvetna om denna komplexa problematik det har inneburit och

innebär än idag. Vidare tror jag att nyss nämnda yrkesgrupper måste kunna vara lyhörda för att dessa personer ges möjligheter att utöva det som är av stor vikt för individen. Det kan t.ex. vara att kunna kommunicera på finska livet ut eller att få äta finska maträtter vid de tillfällen de är vana vid.

9.1 Förslag på vidare forskning

I denna studie deltog endast kvinnor som alla generöst delade med sig av sina upplevelser och erfarenheter. Jag tycker det skulle vara intressant och värdefullt att även männens berättelser lyftes fram mer i vidare forskning. Flera av mina intervjupersoner uppgav att de visste att andra krigsbarn blev placerade i fosterhem i närheten av dem själva, både pojkar och flickor, men att de inte hade någon kontakt med dem.

Att i barndomen ha kommit hit till Sverige som ett finskt krigsbarn, har för i stort sett alla de barn som kom, haft stor inverkan på ens fortsatta liv. Det vittnar både mina intervjupersoner om samt i den litteratur jag har tagit del av. Idag är många av dessa personer både föräldrar samt mor-och far-föräldrar. Jag skulle därför tycka att det vore intressant med vidare forskning som belyser hur det har varit att vara anhörig till någon som kom hit till Sverige som ett finskt krigsbarn. Hur har det varit att t.ex. ha en förälder som under livet har burit på dessa upplevelser? Har det haft någon påverkan på ens egna liv?

10. Referenser

Backman, J. (2008). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.

Bryman, A. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.

Börjesson, B. (2008). *Förstå socialt arbete*. Slovenien: Liber.

Dalen, M. (2008). *Intervju som metod*. Malmö: Gleerups utbildning AB.

Kavén, P. (1994). *70000 små öden*. Otalampi: Sahlgrens.

Korppi- Tommola, A. (2008). War and children in Finland during the Second World War II. *Pedagogica Historica*, 44, (4), 445- 455.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lagnebro, L. (1994). *Finska krigsbarn.* Umeå: Umeå Universitet

Larsen, A.K. (2007). *Metod helt enkelt*. Malmö: Gleerups utbildning.

Larsson, Sam (2005). Kvalitativ metod – en introduktion. I Larsson, Sam., Lilja, John & Mannheimer, Katarina. *Forskningsmetoder i Socialt arbete*.(s.91- 128). Lund: Studentlitteratur

Liikkanen, A. (1995). *Med lapp om halsen (det får inte hända igen)*. Helsingborg: InterTerass

Meinander, H.(1999). *Finlands Historia 4.* Helsingfors: Schildts & Söderströms.

Nilsson, B. (1996). *Socialpsykologi*. Lund: Studentlitteratur AB.

Ortmark Almgren, S. (2003). *Krigsbarns erinran*. Alma plus: Lettland.

Pesonen, AK., Räikkönen, K., Heinonen, K., Kajantie, E., Forsén, T. & Eriksson, JG. (2007). Depressive symptoms in adults separated from their parents as children: a natural experiment during World War II. *American Journal of Epidemiology*, 166 (10), 1126 - 1133.

Serenius, M. (1995). The silent cry - a Finnish Child during World War II and 50 years Later. *International Forum of Psychoanalysis*, 4 (1), 35 – 47.

Sohlberg, P & Sohlberg, B-M. (2009). *Kunskapens former. Vetenskapsteori och forskningsmetod*. Malmö: Liber.

Svensson, T. (1992). *Människa, interaktion och social omgivning.* Mullsjö: Ekbacken förlag.

Tajfel, H. (1982). *Social identity and intergroup relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Thurén, T. (2007). *Vetenskapsteori för nybörjare.* Malmö: Liber AB

Tornstam, L. (2005). *Åldrandets socialpsykologi.* Stockholm: Nordstedts akademiska förlag.

Zerubavel, E. (1991) *The fine line* New York: Free Press.

Elektroniska källor

Carlshamre, S. Fenomenologi – försök till en pedagogisk översikt. http://pdfsb.com/readonline/62464a4766413138566e4e30436e566a56413d3d-1995384 (hämtad 12.06.29)

Lag (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor. http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/20030460.htm (hämtad 12.03.30.)

BILAGOR

Samtyckesbrev

Forskningshuvudman är Ersta Sköndal högskola.

Vid datainsamling används kvalitativa metoder. Intervjuaren ansvarar för att all data som insamlats i studien bevaras så att inte obehöriga kan komma åt dem.

Undersökningens syfte att ta reda på om huruvida gruppen åldrande finska krigsbarn är i behov av särskilda insatser eller särskilda kunskaper hos socialarbetare i bemötandet av denna grupp.

Härmed samtycker jag

_____ (namn)

till deltagande i denna undersökning. Jag är medveten om mitt deltagande i denna studie är frivilligt och jag kan när som helst avbryta min medverkan utan att ange något skäl. Det jag berättar kommer att hanteras konfidentiellt.

_____ (datum)

_____ (ort)

_____ (underskrift)

Semistrukturerad intervjuguide

bakgrundsfrågor

- namn
- ålder,
- antal barn
- civilstånd
- boendeform,

Före förflyttningen

Berätta om ditt liv i Finland innan du skickades till Sverige?

Under förflyttningen

Hur gammal var du när skickades till Sverige?

Hade någon (vuxen) berättat för dig varför du skulle åka och var du nu var på väg?

Att komma till Sverige

Hur var din första tid i Sverige? Berätta!

Upprätt höll du din identitet som finsk och i så fall på vilket sätt?

Hur blev du bemött av andra? (nya familjen, omgivningen).

Efter utvandringen

Hur ser ditt liv ut idag? Berätta!

Har du haft kontakt med andra personer med samma/ liknande erfarenheter? Ja- hur? Nej- varför?

Har du eller har du haft någon kontakt med din biologiska familj? Berätta!

Har denna erfarenhet inverkat på ditt liv? berätta!

Vilken nationalitet tycker du att du har idag? Är du finsk, svensk eller båda delarna?

I vilka sammanhang handlar det iså fall om?

Avslutande frågor

Om du fick ge några råd till oss socionomer idag som kan komma att möta äldre finska krigsbarn, vad skulle vara?

Tycker du att det finns frågor som jag borde ställa till dig som jag inte har ställt?

Är det något du vill tillägga innan vi avslutar?